

Evira

Vapaaehtoisen ”tuotettu ilman geenitekniikkaa” -merkinnän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

Tämä ohje on tarkoitettu elintarvikealan toimijoiden ja valvojien käyttöön. Ohje on valmisteltu Eviran gmo-valvonnan yhteistyöryhmässä. Koska Eviralle ei ole säädetty norminantovaltaa kyseisessä asiassa, Evira ei voi antaa sitovia määräyksiä. Tämän ohjeen sisältämät tulkinnot ovat elintarvikevalvontaa ohjaavan viranomaisen näkemyksiä siitä, miten lainsäädäntöä tulisi soveltaa. Viime kädessä lainsäädännön soveltamista koskevat kysymykset ratkaisee tuomioistuin. Yhteisen soveltamisohjeen laatiminen Euroopan unionissa ei ole vielä käynnistynyt. Mikäli Euroopan komissio antaa asiasta ohjeita, tulee Evira tarkentamaan ohjettaan näiden linjausten mukaiseksi.

Vapaaehtoisen ”tuotettu ilman geenitekniikkaa” -merkinnän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

JOHDANTO

Elintarvikkeiden pakolliset pakkausmerkinnät eivät kaikilta osin vastaa kuluttajien tiedontarpeita ja odotuksia. Tästä syystä lainsäädäntöön perustuvien pakollisten merkintöjen lisäksi elintarvikkeissa on paljon vapaaehtoisin järjestelmiin perustuvia, erityisesti alkuperää ja tuotantotapaa kuvaavia merkintöjä.

Muuntogeenisiä elintarvikkeita ja rehuja säännellään Euroopan yhteisön asetuksilla ja yhteismarkkinoilla tuotteet liikkuvat vapaasti yli rajojen. Muuntogeenisiä elintarvikkeita ja rehuja sääntelevässä lainsäädännössä periaatteena on kuluttajien tiedonsaannin ja valinnanmahdollisuuden turvaaminen. Tämä on toteutettu pakollisella merkintävelvoitteella tuotepakkauksissa tai muuten myynnin yhteydessä. Kuluttaja voi luottaa siihen, että jos merkintää muuntogeenisyydestä ei ole, elintarvike ei ole muuntogeeninen.

Lainsäädännössä ei erityisesti kielletä vapaaehtoista merkintää, jossa esitetään, että elintarvikkeen tai rehun valmistuksessa ei ole käytetty geenitekniikkaa tai ettei tuote sisällä geeniteknisesti muunnettuja ainesosia. Tällä hetkellä EU:ssa ei ole määritelty yhteisiä kriteerejä ”tuotettu ilman geenitekniikkaa” tai ”gm-vapaa” -merkinnälle, mutta joissakin jäsenmaissa tällaisia merkintöjä on jo käytössä. Jotta jäsenmaiden käytännöt saataisiin yhdenmukaistettua, tulisi EU:ssa määrittää yhteiset, kaikkia jäsenmaita koskevat kriteerit vapaaehtoisille ”gm-vapaa” -merkinnöille. Nykyisessä tilanteessa Evira on katsonut tarpeelliseksi laatia kotimaisille toimijoille ohjeet vapaaehtoisen ”tuotettu ilman geenitekniikkaa” -merkinnän käytölle.

LAINSÄÄDÄNTÖ

Muuntogeenisten elintarvikkeiden ja rehujen merkintöjä koskeva lainsäädäntö:

- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EY) N:o 1829/2003 muuntogeenisistä elintarvikkeista ja rehuista
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EY) N:o 1830/2003 muuntogeenisten organismien jäljitettävyydestä ja merkitsemisestä ja muuntogeenisistä organismeista valmistettujen elintarvikkeiden ja rehujen jäljitettävyydestä
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2000/13/EY elintarvikkeiden pakkausmerkinnöistä
- Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus 1084/2004 elintarvikkeiden pakkausmerkinnöistä

Evira

Vapaaehtoisen ”tuotettu ilman geenitekniikkaa” -merkinnän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

- Elintarvikelaki 23/2006
- Rehulaki 86/2008

Asetuksen (EY) N:o 1829/2003 mukaan elintarvikkeen tai rehun valmistuksessa voidaan käyttää vain EU:ssa hyväksytyjä muuntogeenisiä aineksia, joista on ilmoitettava tuotteen merkinnöissä. Merkintää ei edellytetä, mikäli muuntogeenisen aineksen esiintyminen on satunnaista tai teknisesti mahdotonta välttää ja sen pitoisuus jää alle 0,9 %:n (artikla 12).

Asetusta ei sovelleta muuntogeenisten organismien avulla valmistettuihin elintarvikkeisiin eikä rehuihin. Määräävänä kriteerinä on se, onko valmiissa elintarvikkeessa tai rehussa muuntogeenisestä lähtöaineesta johdettua ainesta. Tämän vuoksi tuotteisiin, jotka saadaan muuntogeenisellä rehulla ruokituista tai muuntogeenisillä lääkkeillä lääkityistä eläimistä, ei sovelleta asetuksen lupa- eikä merkintävaatimuksia. Näin ollen muuntogeenisellä rehulla ruokituista eläimistä saatavat elintarvikkeet eivät kuulu merkintävelvoitteen piiriin ((EY) N:o 1829/2003, johtolause 16).

Elintarvikelain (23/2006, 9 §) mukaan elintarvikkeesta annettavat tiedot eivät saa johtaa kuluttajaa harhaan elintarvikkeen ominaisuuksien, koostumuksen, luonteen, tunnistettavuuden, määrän, säilyvyyden, alkuperän, valmistus- tai tuotantomenetelmän tai muun vastaavan seikan suhteen. Pakkausmerkintäsäädösten mukaan elintarvikkeella ei myöskään saa ilmoittaa olevan sellaisia ominaisuuksia, joita sillä ei ole tai joiden suhteen se ei poikkea muista vastaavista elintarvikkeista (pakkausmerkintäasetuksen 1084/2004 4 §, jolla on toimeenpantu pakkausmerkintöjä koskevan direktiivin 2003/13/EY artikla 2, kohta 1a). Vapaaehtoisiin merkintöihin sovelletaan samoja säädöksiä.

MERKINTÄMALLIT VAPAAEHTOISELLE MERKINNÄLLE

Merkinnän tulee olla selkeä ja yksiselitteinen, eikä se saa johtaa kuluttajaa harhaan. Tässä ohjeessa käytetään esimerkinomaisesti ”gm-vapaa” ja ”tuotettu ilman geenitekniikkaa” -merkintöjä. Merkintä voi kuitenkin olla myös muunlainen, esimerkiksi ”gm-vapaa tuotanto” tai ”eläintä ei ole ruokittu muuntogeenisellä rehulla”. Kuluttajan kannalta olisi parasta, jos käyttöön vakiintuisi vain yksi yhtenäinen sanamuoto tai merkki.

TUOTERYHMÄT

Muuntogeeniset elintarvikkeet voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään tuotantotavan mukaan:

1. elintarvikkeet, jotka voivat sisältää muuntogeenisiä ainesosia
2. elintarvikkeet, jotka eivät voi sisältää muuntogeenisiä ainesosia
3. eläimistä saatavat elintarvikkeet

1. Elintarvikkeet, jotka voivat sisältää muuntogeenisiä ainesosia (esim. soijaa, maissia tai riisiä sisältävät elintarvikkeet)

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira edellyttää, että ”gm-vapaa” -merkintä voidaan tehdä vain, jos tuote ei sisällä yhtään muuntogeenistä ainesta. Gm-

aineksen pitoisuuden raja-arvo on tässä tapauksessa 0 % (= toteamisraja), eikä nykyisten säädösten vaatima raja-arvo 0,9 % (= kynnyсарvo). Pienikin gm-aineksen esiintyminen tuotteessa katsotaan harhaanjohtavaksi elintarvikelain 9 §:n tarkoittamassa mielessä. Elintarvikkeesta saa ilmoittaa vain sellaisia ominaisuuksia, joiden suhteen se poikkeaa muista vastaavista tuotteista. Toimijan, joka käyttää tuotteessaan "gm-vapaa" -merkintää, on eräkohtaisesti analyysituloksen osoitettava, ettei tuotteessa ole muuntogeenisiä aineksia.

2. Elintarvikkeet, jotka eivät voi sisältää muuntogeenisiä ainesosia (esim. porkkana, kauraryynit, mustikkahillo tms.)

Evira katsoo, että elintarvikelain 23/2006 9 §:n mukaisesti "gm-vapaa" -merkinnän käyttö on harhaanjohtavaa tuotteessa, joka ei sisällä sellaista ainesosaa, joka voisi olla valmistettu EU:ssa hyväksytystä muuntogeenisestä organismista. Tämän vuoksi "gm-vapaa" -merkintää ei näissä tuotteissa sallita.

3. Eläimistä saatavat elintarvikkeet (esim. liha, maito, kananmuna tai viljelty kala)

Vapaaehtoista "tuotettu ilman geenitekniikkaa" tai "gm-vapaa" -merkintää voi käyttää eläimistä saatavissa elintarvikkeissa vain silloin, kun eläintä ei ole missään vaiheessa sen elinkaarta ruokittu muuntogeenisellä rehulla. Vaatimusten tulee perustua kirjallisiin sopimuksiin koko tuotantoketjussa mm. rehun valmistajan, tilojen ja lihanjalostajan välillä. Sopimusten laadinnasta ja voimassaolosta on vastuussa se toimija, joka merkitsee ja/tai markkinoi tuotteensa "gm-vapaana". Toimijoiden tulee huolehtia, että gm-vapaiden aineiden jäljitettävyyden ja erilläänpito on varmistettu ja siitä löytyy asianmukainen kirjanpito. Mahdolliset korvausvastuut siitä, että sopimusta muuntogeenittömyydestä on tahattomasti tai tahallisesti rikottu, tulee osapuolten sopia etukäteen kirjallisesti.

Eläimistä saatavien elintarvikkeiden vapaaehtoisella "tuotettu ilman geenitekniikkaa" -merkinnällä tarkoitetaan sitä, että eläintä on ruokittu tavanomaisella rehulla. Tällaisessa rehussa voi olla muuntogeenisiä ainesosia 0,9 %:iin asti ja muuntogeenisten organismien tuottamia lisäaineita tai vitamiineja. Myös muuntogeenisten organismien tuottamien lääkkeiden käyttö on luvallista. Lisäksi, kuluttajille ei saa muodostua harhaanjohtavasti käsitystä, että sellaisten muiden vastaavien tuotteiden, joissa ei merkintää ole, valmistuksessa olisi automaattisesti käytetty muuntogeenisiä ainesosia. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan eläimistä saatavat elintarvikkeet, joissa tätä merkintää ei ole, on voitu tuottaa joko tavanomaisella tai muuntogeenisellä rehulla.

Siipikarjanlihan tai kananmunien markkinoinnissa ei asetuksen (EY) N:o 543/2008 11§:n mukaisesti voi käyttää "tuotettu ilman geenitekniikkaa" -merkintää, ellei asiasta ole kansallista lainsäädäntöä, joka on direktiivin 98/34 mukaisesti notifioitu komissiolle.

Luonnonmukaisesti tuotettujen (luomu) elintarvikkeiden pakkausmerkintöihin voidaan lisätä "gm-vapaa" -merkintä, kun varmistetaan, että tässä ohjeessa annetut kriteerit täyttyvät.

Evira

Vapaaehtoisen "tuotettu ilman geenitekniikkaa" -merkinnän käyttö elintarvikkeissa ja rehuissa

VALVONTA

Muuntogeenisten elintarvikkeiden valvonta sisältyy tavanomaiseen elintarvikevalvontaan ja perustuu toimijan omavalvonnan valvontaan. Toimijan velvollisuus on huolehtia siitä, että elintarvikkeesta annettavat tiedot, kuten alkuperä, ovat totuudenmukaiset ja riittävät. Elintarvikkeiden merkinnät, mainonta ja esillepano sekä tiedot, joita niistä kuluttajalle annetaan, eivät saa johtaa kuluttajaa harhaan (elintarvikelaki 23/2006, 9 §).

Myös vapaaehtoisen tuotantotapamerkinnän tulee pohjautua toimivaan omavalvontajärjestelmään ja annettujen tietojen tulee olla totuudenmukaisia ja virheettömiä. Viranomaisvalvonta kohdistuu elintarviketoimijoiden omavalvonnan valvontaan ja keskittyy kuluttajan tiedonsaannin turvaamiseen valvomalla muuntogeenisyydestä kertovien merkintöjen oikeellisuutta. Valvontatoimenpiteisiin ryhdytään, jos havaitaan tai epäillään rikkomuksia.

Elintarvikkeista, jotka voivat sisältää muuntogeenisiä ainesosia ja jotka on merkitty vapaaehtoisella "gm-vapaa" -merkinnällä (tuoteryhmä 1), tullaan valvonnassa tarkistamaan vaadittavat eräkohtaiset analyysitodistukset, joilla varmistutaan muuntogeenisen aineksen pitoisuuden olevan 0 %. Eläimistä saatavien elintarvikkeiden (tuoteryhmä 3) valvonta perustuu asiakirjavalvontaan. Näitä elintarvikkeita analysoimalla ei voida todentaa sitä, onko eläin syönyt muuntogeenistä rehua vai ei. Eläimistä saatavien elintarvikkeiden kohdalla tullaan tarkastamaan koko ketjun kattavien kirjallisten sopimusten voimassaolo ja tuotteen valmistusaineet tulee voida jäljittää koko ketjun osalta. Jos valvonnassa havaitaan harhaanjohtavia "gm-vapaa" -merkintöjä elintarvikkeissa, merkintöjen käyttö kielletään.

Lähteet:

KTM Julkaisuja 31/2007, Työryhmän muistio siitä, miten kuluttajat saavat tietoa elintarvikkeen tuotantotavasta ja alkuperästä.